

Kunst

HET COMPACTE BOUWEN VAN ARCHITECTENBUREAU TANGRAM

Exterieur van La Cité. Het gebouw van Tangram Architecten op de Kop van Zuid in Rotterdam. De vijfhonderd woningen in het gebouw zijn bedoeld voor starters en studenten.

Foto's Harry Cock/de Volkskrant

Beter

Onder het wakend oog van een verre portier glijden de glazen schuifdeuren van het nieuwe Rotterdamse mega-gebouw Cité geruisloos open. Daarachter is een weidse hal waarin een luie, sculpturale trap uitnodigend naar hogere terrassen voert. Een grootse wereld is het hier, met roomwitte vloer en vrijstaande glazen lift, en dan vooral omdat zich langs die trap, aan elk terras, telkens weer nieuwe grote ruimten openen. Met, links, rechts én dwars door het glazen dak, doorkijken op spannende, zwevende bouwvolumes.

Cité staat op de Kop van Zuid, het prestigieuze zuidoeverproject van Rotterdam waar internationaal bekende architecten beurtelings hun hoogste toren mogen poten. Ook dit complex was als zo'n spetterende blikvanger bedacht. Maar nu het bijzondere: Cité is niet het dure kantorencomplex dat hier oorspronkelijk was bedoeld. Nog voor de bouw begon, sloeg de recessie toe en de ontwikkelaar trok zich terug. Woningbouwvereniging Stadswonen nam de handschoen op en durfde het aan om hier (samen met Kristal projectontwikkeling) een woongebouw te maken voor starters en studenten. Mensen die in elders in containerdorpen worden ondergebracht, wonen hier nu - goedkoop - op superdure stadgrond, in torens tot 27 bouwlagen hoog.

De naam Cité is een knipoog naar de studentencampus Cité Internationale Universitaire in Parijs, waar vanaf 1920 beroemde architecten uit vele landen elk namens hun eigen land een studentengebouw realiseerden -

het Collège Néerlandais is van W.M. Dudok. Het gloednieuwe Rotterdamse Cité is een eigentijdse variant hierop, waarbij in dit ene complex ruim 56 nationaliteiten samenwonen. Tangram Architecten maakte het ontwerp - het bureau van Bart Mispelblom Beyer en zijn vrouw Charlotte ten Dijke. Zij hebben er persoonlijk voor gezorgd dat het gebouw, ondanks dat het goedkope woningbouw werd, van zo'n grandioze entree is voorzien.

Ruim twintig jaar al koesteren ze dezelfde idealen. Steevast roepen zij dat het bij architectuur niet in de eerste plaats gaat om mooie bouwwerken, maar vooral om de ruimte tussen het

---

Cité is als een spetterende blikvanger bedacht

---

gebouwe. Dát moet een gebied zijn dat goed functioneert, waar het prettig toeven is, en dat voor velen betekenis heeft. Zo niet, dan is dat uiteindelijk de pest voor iedereen die daar woont.

Zij vonden dus ook dat, bij de gevarieerde bewoners van Cité, zo'n gezamenlijke tussenruimte onontbeerlijk is - juist in de kille kantooromgeving van dit deel van de Kop van Zuid. Zelf zorgden ze ervoor dat het aantal woningen waarvoor de opdracht was gegeven van vierhonderd werd opgeschroefd tot ongeveer vijfhonderd. Dat was des te knapper, omdat de hoofdvorm van het complex al vastlag. Erick van Egeraat had deze be-

Het atrium van het mega-gebouw Cité biedt verrassende doorkijken op spannende, zwevende bouwvolumes.

Met hun megagebouw Cité in Rotterdam, en hun reizende tentoonstelling Balans, propageren de Amsterdamse architecten van Tangram het compacte bouwen. Dringende noodzaak, volgens hen, in deze energie- en ruimteverkwistende wereld. 'Ecohuizen in buitenwijken voldoen niet meer.'

Door **Hilde de Haan**

wonen op een kluitje

dacht als een complex van twee torens, met daartussen een lager stuk waarop een, door hemzelf ontworpen, horizontale 'bestuursvleugel' van hogeschool InHolland zou rusten. Die hoofdvorm heeft Tangram duidelijk niet beperkt; ze hebben die juist aangerepen om de vijfhonderd woningen op allerlei manieren te variëren.

Zo schiepen ze de voorwaarden voor de hal, die inderdaad het karakter heeft van een openbaar gebied, waarlangs binnenkort volop werkruimten, terrassen met zitjes, collectieve logeerkamers en kantoren in gebruik worden genomen. De kolossale stalen draagconstructie van Van Egeraats vleugel (die inderdaad op dat tussenstuk rust) heeft hierin een pronte ereplaats.

Mispelblom Beyer en Ten Dijke zijn niet de eerste architecten, en zeker ook niet de enigen die het belang van goed, collectief gebied onderstrepen. Het bijzondere is wel hoe zij, met dit uitgangspunt, uiterst compacte gebouwen maken die juist daardoor een ruimtelijke opbaring zijn.

Neem Crystal Court. Twee geleden is dit complex in het Amsterdamse Buitenveldert gebouwd en onlangs nog werd het bekroond met de Amsterdamse Nieuwbouwprijs 2010. Een kleine veertig zeer luxe 'vrijstaande' villa's zijn hier zó ingenieus rond een gezamenlijk atrium gestapeld, dat ze de concurrentie met écht vrijstaande villa's hebben aangekund. En, precies zoals Tangram had gedacht: niet alleen hebben de bewoners een prachtig collectief gebied, ook is hun komst een aanwinst voor de bredere omgeving. Dankzij Crystal Court is

het vroegere, kille wegwaaipelein er naast nu prettig beschut, waarvan ook een winkelcentrum profiteert. Tijdens het ontwerp- en bouwproces van Cité heeft Tangram ook een andere weg gevonden om hun ideeën te promoten. Ze richtten de tentoonstelling *Balans, dimensies van duurzaamheid* in, die vorige week in het Haarlems Architectuurcentrum ABC geopend is. Vanaf 6 februari reist ze door het land, om vervolgens te vertrekken naar het Amerikaanse Boston. Daar vullen Ten Dijke en Mispelblom Beyer sinds kort gezamenlijk een universitaire leerstoel in, over 'sustainable density' - ofwel: de duurzaamheid van compacter bouwen.

Aanjager voor Tangram, blijkt op de expositie, is hun verontrusting over hoe verkwistend Nederland zijn grondgebied bebouwt, vooral in nieuwbouwwijken. Dat kwam samen met hun ergernis over het misbruik van het woord 'duurzaamheid'. Zo zouden ecohuizen en energie-neutrale kantoren zo'n etiket vaak niet verdienen - althans niet zolang ze ergens worden neergezet waar ze veel nieuwe wegen, autoverkeer en allerlei voorzieningen nodig maken. Met beelden van in V-vorm vliegende vogels en een peleton wielrenners wordt dat argument kracht bijgezet: wie dicht op elkaar blijft, spaart energie.

Op de tentoonstelling - met de hulp van academiestudenten gemaakt - oordeelt Tangram zelfs streng over de eigen werken. Woongebouw Lux, in 2009 voor Almere ontworpen, werd ook door henzelf toen nog gebracht als topper van duurzaamheid: energetisch zelfvoorzienend, voorzien van een zogeheten groene

gevel, vol woningen die veranderbaar zijn. Volgens de jongste inzichten komt dit gebouw er bekaaid af, vanwege zijn geïsoleerde ligging die nieuwe verkeersstromen nodig maakt. Een bouwplan in Almelo komt dicht bij het ideaal. Hier zouden driehonderd woningen gestapeld worden rond een plein met winkels, kantoren, bomen, terrassen. Pal bij een spoorstation. Maar dit plan ligt door de recessie stil. Het Rotterdamse Cité is, ook op de tentoonstelling, voor Tangram duidelijk een pronkstuk. Behalve dat het zo compact is gebouwd, staat het op een ideale plek; met tramhalte en metrostation vlakbij. Het energiever-

Tangram toont de mogelijkheden van compact bouwen

bruik is zuinig, met zonnecollectoren, klimaatgevels en warmtepompen. Verder is ervoor gezorgd - een heel gepuzzel nog - dat de kleine woningen simpel tot grotere kunnen worden samengevoegd, wat de levenskansen van het gebouw flink verlengt. Om dezelfde reden zijn de gevels afwisselend en zullen ze mooi verouderen; het beton kreeg de ruigheid van een handgevormde baksteen, dankzij een speciaal ontworpen bekisting die is afgeleid van verkreukeld papier.

De kwaliteit van Cité ligt uiteraard niet alleen in die openstapeling van nuttige eigenschappen. Tangram laat zien dat de belangrijkste winst

van compact en duurzaam bouwen, te behalen is op architectonisch gebied. Ze laten overtuigend zien hoe juist dit, op een kluitje bouwen, mogelijkheden schept om met al die bouwvolumes een gevarieerde, ruimtelijk interessante wereld te maken. Dat blijft het echte architectenwerk.

Op één punt valt Cité wat tegen, gezien de idealen van Tangram. Het bureau hamert er toch steeds op hoe belangrijk het is dat een gebouw wat toevoegt aan het stedelijke leven? Net hier hebben de architecten hun grenzen ontmoet. Aan hun bedoelingen ligt het niet: zij hadden liefst de hal openbaar gemaakt en de stad dwars door het gebouw laten lopen. Staand op de riante trap, kun je je zó voorstellen wat er dan was gebeurd. Stel dat daar niet alleen kantoren, zitjes, een waterrette en logeerkamers kwamen - maar misschien een wintertuin, wellicht met winkeltjes, een café, een terras en een kiosk. Of dat er anders, elders in de plint van het gebouw, wat te doen geweest was voor een groter publiek.

Wellicht had dan ook de rest van de Kop van Zuid er plezier van kunnen hebben dat hier zo'n 750 nieuwe bewoners, een klein dorp, tussen de kantoortorens zijn neergestreken. Nu merk je daar niets van op straat. Jammer. Wie niet direct iets in Cité te zoeken heeft, loopt zo de schuifdeuren voorbij.

Cité, Laan op Zuid, Rotterdam. Ontwerp: Tangram Architecten.
Balans, dimensies van duurzaamheid, ABC, Architectuurcentrum Haarlem, tot 6 februari 2010 (daarna reizend door Nederland). architectuurhaarlem.nl

ADVERTENTIES

K&S%0

Josef Albers Museum. Quadrat Bottrop

Laatste schilderijen.
Ad Reinhardt

26.9.2010 — 9.1.2011

Partner van het museum RWE

www.quadrat-bottrop.de

Stedelijk Museum Schiedam COLLECTIEPRESENTATIE.
KUNST NA 1945
14 februari 2010 – 12 april 2012
KUNST UIT HUIS VI:
COLLECTIE GERHARD EN MARIET ROETGERING. EIGEN WEG
12 september 2010 – 9 januari 2011
DE VERBORGEN WERELD VAN EUGÈNE BRANDS
17 oktober 2010 – 6 februari 2011
ANDREI ROITER. BON VOYAGE.
17 oktober 2010 – 6 februari 2011
www.stedelijkmuseumschiedam.nl

WINTERREISE

EXPOSITIE
21-11-2010 | 09-01-2011

Harm Jan Boven
Caren van Herwaarden
Claudy Jongstra
Marc Mulders
Anke Roder
Adje Verhoeven
Reinoud van Vught

STUDIO VAN DUSSELDORP
WILHELMINAPARK 110 TILBURG
vlak bij museum De Pont
www.studiovandusseldorf.nl

Met uw
advertentie in
Kunst
bereikt u een
groot en zeer
geïnteresseerd
publiek in
moderne
beeldende kunst.

Bel voor advertentie-
mogelijkheden in Kunst
(020) 562 62 00

adverteren?
t 020 562 62 00